

วิถีชีวิตของคนเขมร : ภาพสะท้อนจากภาษิต

The Cambodian Lifestyle Reflected in Cambodian Proverbs

อุบล เทศทอง*

Ubol Tedtong

บทคัดย่อ

ภาษิตเป็นวัฒนธรรมทางภาษาอย่างหนึ่งที่บรรพบุรุษของทุกชาติ
ผูกขึ้นมา โดยอาศัยการเรียนรู้และประสบการณ์ของตนเอง เพื่อใช้เป็น
เครื่องมือในการอบรมสั่งสอนลูกหลานให้ประพฤติปฏิบัติไปตามแนวทางที่
สังคมเห็นว่าถูกต้องดีงาม ภาษิตนอกจากทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการ
อบรมสั่งสอนและชี้แนะแนวทางในการดำเนินชีวิตแล้ว ยังทำหน้าที่สะท้อนวิถี
ชีวิตของชนชาติเจ้าของภาษิตได้เป็นอย่างดี เพราะผู้สร้าง ได้นำเอาสภาพ
แวดล้อมรอบตัวที่ได้พบเห็น ได้สัมผัสมาผูกขึ้นเป็นภาษิต ภาพสะท้อน
ต่างๆ เหล่านี้ไม่อาจหาข้อมูลได้จากประวัติศาสตร์หรือพงศาวดาร

ข้อมูลเกี่ยวกับภาษิตเขมรที่ผู้เขียนนำมาศึกษาเป็นข้อมูลที่รวบรวม
จากหนังสือ วารสาร และจากการเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยผู้เขียนเขียน
บทความนี้ เพื่อนำเสนอวิถีชีวิตของคนเขมรที่สะท้อนจากภาษิต ซึ่ง
จากการศึกษาภาษิตเขมร ทำให้เห็นวิถีชีวิตของคนเขมรในด้านต่างๆ หลาย
ประการ

คำสำคัญ : ภาษิต วิถีชีวิตของคนเขมร

*ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

Abstract

A proverb is a kind of linguistic culture created by previous generations, from their knowledge and experience, to teach their descendants to behave properly to the social norms. Proverbs not only have a didactic role, but also reflect the way of life of the people who wrote them from their experiences and the environment. Such reflection rarely exists in historical records or chronicles.

The Cambodian proverbs used in this study were collected from books, journals and field data. The aim of this article is to present the various ways of life of the Cambodians reflected in the proverbs.

Keywords : proverb, way of life

บทนำ

เมื่อพูดถึงประเทศเขมรหรือประเทศกัมพูชา คนส่วนใหญ่ก็นึกถึงความยิ่งใหญ่อลังการของปราสาทนครวัด นครธมหรือสงครามฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ในยุคเขมรแดง ไม่ค่อยมีใครสนใจเกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่หรือวิถีชีวิตของคนเขมร ซึ่งอาจเป็นเพราะคิดว่าคงไม่แตกต่างกับประเทศไทยเพราะมีอาณาเขตติดต่อกันหรืออาจคิดว่าเป็นเรื่องธรรมดา ๆ ที่ไม่น่าสนใจ แต่เมื่อผู้เขียนได้มีโอกาสศึกษาภาษาเขมรแล้วพบว่าภาษาเขมรได้สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตของคนเขมรที่น่าสนใจหลายประการดังนี้

ชีวิตความเป็นอยู่และสภาพสังคม

ภาษิตเขมรจำนวนมากได้สะท้อนให้เห็นชีวิตความเป็นอยู่และสภาพสังคมของชาวเขมรกล่าวคือ ลักษณะความสัมพันธ์ของบุคคลในสังคมเขมรมี ๒ ลักษณะคือ ความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์และความสัมพันธ์แบบเครือญาติ

ความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์คือความสัมพันธ์ระหว่างผู้อุปถัมภ์และผู้อยู่ภายใต้การอุปถัมภ์ ผู้อุปถัมภ์ได้แก่เจ้าพระวงศ์ เจ้านาย ขุนนางและผู้ปกครองบ้านเมือง คนกลุ่มนี้มีอำนาจ มีบารมี สามารถให้คุณและโทษแก่ผู้อยู่ภายใต้อุปถัมภ์ นอกจากนั้นบุคคลเหล่านี้ยังให้ความคุ้มครอง ช่วยเหลือผู้อยู่ภายใต้การอุปถัมภ์เพื่อสร้างสมบารมีและดำรงสังคมให้คงอยู่ต่อไปได้ ดังภาษิตที่ว่า

ผูก	ยาธ	ภญา	ขุต์	คูธ	ลัมต	ตัญ	ที	เกา
nəəq	miən	rəəqsaa	ksət	douc	səmpnət	pəət	pii	kraw
คน	มี	รักษา	คนจน	เหมือน	ผ้า	พัน	จาก	นอก
ผูก	ปฺราญ	ภญา	เภา	คูธ	ลัมเตา	สุร	ลัมตีส	
nəəqp̄raac	rəəqsaa	klaw	douc	səmpiw	niw	səmpaan		
นักปราชญ์	รักษา	เขลา	เหมือน	ลำน้า	กับ	ลำนัน		

หมายถึง คนมั่งมีต้องช่วยเหลือคนที่ยากจนกว่าหรือคนฉลาดต้องช่วยเหลือคนที่โง่กว่า

ส่วนผู้ที่อยู่ภายใต้การอุปถัมภ์ก็ต้องรู้จักประมาณตนและปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับสถานภาพของตนเอง ต้องระลึกอยู่เสมอว่าขณะนี้ผู้อุปถัมภ์กำหนดให้ตนอยู่ในตำแหน่งหรือสถานภาพใด ต้องพิจารณาว่าตนควรประพฤติปฏิบัติอย่างไรจึงจะเหมาะสมกับตำแหน่งหรือสถานภาพดังกล่าว คนที่ประพฤติปฏิบัติตนไม่เหมาะสมกับตำแหน่งหรือสถานภาพของตนเองจะถูกคนในสังคมตำหนิติเตียน ดังภาษิตที่ว่า

เท	อยู่	เดิน	มู	มิ	เซ:	บ่งเตย
kee	qaoy	dao	muk	min	ceh	banbaoy
เขา	ให้	เดิน	หน้า	ไม่	รู้	แกว่งมือ
เท	อยู่	เดิน	เกราย	มิ	เซ:	เิก
kee	qaoy	dao	kraoy	min	ceh	reek
เขา	ให้	เดิน	หลัง	ไม่	รู้	หาบ

หมายถึง ควรประพฤติปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับสถานภาพของตนเอง เช่น คนที่เดินหน้าคือคนที่เดินหน้าหรือหัวหน้า ก็ต้องรู้จักปฏิบัติตนให้เหมาะสมทั้งการแต่งกาย กิริยาท่าทาง ส่วนคนเดินหลังคือลูกน้องหรือบ่าวไพร่ก็ต้องรู้จักปฏิบัติตนตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายไม่ให้เกิดข้อสงสัย

นอกจากความสัมพันธ์ในระบบอุปถัมภ์แล้ว สังคมเขมรยังมีความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติ โดยสังคมเขมรเป็นสังคมที่ให้ความสำคัญกับพ่อแม่ ญาติผู้ใหญ่ และผู้อาวุโสเป็นอย่างมาก โดยเปรียบพ่อแม่เป็นพระประจำบ้าน ดังภาษิตที่ว่า

พระ	สืต	เฝ้า	บ	เศบสฐาน
prəəh	sthat	niw	qae	keehaqsthaan
พระ	สืต	ใน	ที่	เศบสฐาน
kuə	twaaay	tien	mun	prəəh niw qae wōət
ควร	ถวาย	ทาน	ก่อน	พระ อยู่ ที่ วัด

หมายถึง ก่อนที่จะไปทำบุญกับพระที่วัดควรเลี้ยงดูพ่อแม่ก่อน

คนเขมรนอกจากเคารพเชื่อฟังพ่อแม่ ครูอาจารย์แล้ว ยังเคารพยกย่องผู้ใหญ่ และผู้อาวุโส โดยให้เกียรติ ยกย่องสรรเสริญ ไม่ตีตนเสมอ ดังภาษิตที่ว่า

กูย	เหี้ย	กั	หญฺย	หญฺ	อฺบ	ฉา	ชาลฺอฺ
koun	qaoy	kom	qan̄kuy	qaoy	kpñəh	ciəŋ	cahtum
ลูก	เอย	อย่า	นั่ง	ให้	สูง	กว่า	ผู้ใหญ่

หมายถึง เด็กอย่าปฏิบัติตนเหนือกว่าผู้ใหญ่

คนเขมรในชนบทจะสร้างบ้านเรือนอยู่รวมกันเป็นหมู่บ้าน คนในหมู่บ้านส่วนใหญ่เกี่ยวดองเป็นญาติกันทางฝ่ายหญิง เพราะผู้ชายเมื่อแต่งงานแล้วต้องเข้ามาอยู่ในบ้านฝ่ายหญิง โดยผู้ชายต้องเข้ามาปรนนิบัติรับใช้ครอบครัวฝ่ายหญิงก่อนแต่งงาน ๑-๒ ปี เพื่อให้พ่อแม่ญาติพี่น้องฝ่ายหญิงได้ทดสอบว่าผู้ชายมีคุณสมบัติหรือไม่และมีความขยันขันแข็งเพียงใด ถ้าพ่อแม่เห็นว่าผู้ชายเป็นคนดี ขยันขันแข็งก็จะยอมให้แต่งงานกับลูกสาวของตน หลังจากแต่งงานแล้วก็จะปลูกบ้านอยู่ในบริเวณบ้านของฝ่ายหญิง คนในหมู่บ้านจะช่วยเหลือกันในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมที่ต้องอาศัยแรงงานจากคนจำนวนมากมาลงแขกเอาแรงกัน (ประโชฎฐา) การที่พี่น้องอยู่รวมกันใกล้ชิดกันมีส่วนดีคือได้ช่วยเหลือกันในการประกอบอาชีพและป้องกันศัตรู แต่บางครั้งก็มีส่วนเสียคือ การอยู่ใกล้ชิดกันมากๆ ทำให้เกิดปัญหาหรือความขัดแย้งได้ง่าย ดังภาษิตที่ว่า

บญฺบูน	เนว	ฉา	บญ	เกว	ลญ	เกว
baan̄pqoun	niw	cŋaay	baay	kdaw	samlaa	kdaw
พี่น้อง	อยู่	ไกล	ข้าว	ร้อน	แกง	ร้อน
บญฺบูน	เนว	ฉิต	บญ	บญ	ลญ	บญ
baan̄pqoun	niw	cit	baay	pqoum	samlaa	pqoum
พี่น้อง	อยู่	ชิด	ข้าว	บูด	แกง	บูด

หมายถึง พื้นที่ที่อยู่ใกล้กัน นาน ๆ พบกัน มักรักใคร่คิดถึงกัน ส่วนพื้นที่ที่อยู่ใกล้ชิดกันมากมักมีปัญหาทะเลาะกันหรือกระทบกระทั่งกัน

บ้านเรือนที่อยู่อาศัย

บ้านเรือนของคนเขมรส่วนใหญ่สร้างด้วยไม้ หลังคาเป็นรูปจั่ว อาจมีจั่วเดียวหรือหลายจั่วขึ้นอยู่กับฐานะของเจ้าของบ้าน หลังคามุงด้วยกระเบื้อง สังกะสีหรือใบไม้ ส่วนฝาบ้านใช้ไม้ดีเป็นฝาตามแนวตั้งซึ่งต่างกับบ้านของคนไทยที่นิยมตีฝาตามแนวนอน ส่วนบ้านที่มีฐานะยากจนจะใช้ใบไม้ทำฝาบ้าน บ้านของคนเขมรในสมัยก่อนไม่นิยมกันเป็นห้อง ยกเว้นบ้านที่มีลูกสาวที่ยังไม่ได้แต่งงานจะกันห้องไว้สำหรับเป็นห้องนอนของลูกสาวห้องหนึ่ง คนเขมรนิยมสร้างบ้านโดยยกพื้นให้สูงจากพื้นดินเพราะคนเขมรนิยมสร้างบ้านในที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึงทุกปี จึงต้องทำบันไดสำหรับใช้ขึ้นหรือลงจากบ้าน ภาษิตที่สะท้อนวิถีชีวิตดังกล่าว เช่น

ធ្វើ	ផ្ទះ	កំ	ជាក់	ជំពើរ		
twəə	ptəəh	kom	daq	cüəndao		
ทำ	บ้าน	อย่า	วาง	บันได		
លោះ	ខ្ញុំ	ប្រើ	កំ	ឲ្យ	បាយ	ស៊ី
lăəh	kñom	prao	kom	qaoy	baay	sii
ไล่	ทาส	ให้	อย่า	ให้	ข้าว	กิน

ภาษิตนี้มีความหมายในทำนองประชดคือ จะเอาแต่ประโยชน์อย่างเดียวไม่ได้ ต้องยอมเสียประโยชน์ส่วนน้อยบ้างเพื่อให้ได้ประโยชน์ส่วนใหญ่เหมือนกับการสร้างบ้านแต่ไม่ยอมสร้างบันไดเพราะกลัวหมดเปลือง ย่อมขึ้นหรือลงจากบ้านไม่ได้หรือต้องการใช้แรงงานจากทาสแต่ไม่ให้ทาสกินข้าว ทาสย่อมไม่มีแรงทำงาน

คนเขมรนิยมนำไม้เนื้อแข็งเช่นไม้เต็งมาทำเป็นเสาเรือน เพราะไม้เต็งไม่ผุกร่อนง่าย ส่วนไม้ตะเคียนเป็นไม้ที่ใช้งานได้ดี ถึงแม้ต้องแช่อยู่ในน้ำ คนเขมรจึงนิยมนำมาทำเรือ ดังภาษิตที่ว่า

คฺทึว	นิง	ติก	ตฺทึก	นิง	ดฺย
kokii	nin	tik	ptiik	nin	doy
ตะเคียน	กับ	น้ำ	ไม้เต็ง	กับ	ดิน

หมายถึง การใช้คนหรือสิ่งของต้องใช้ให้เหมาะสมกับงานหรือความถนัดของแต่ละบุคคล

นอกจากนี้คนเขมรที่ยากจนนิยมนำไม้ไผ่มาผ่าซีกแล้วทาบให้แบนใช้ปูพื้นบ้านที่คนไทยเรียกว่าฟาก (รสบ) ภาษิตที่สะท้อนวิถีชีวิตดังกล่าว เช่น

ไผ่ก	จํ	อํ	รสบ
deik	cam	kham	ronaap
นอน	รอ	กัด	ฟาก

หมายถึง คนเกียจคร้านไม่ทำงาน นอนรอแต่โชควาสนา

อาชีพ การทำมาหากิน

สังคมเขมรเป็นสังคมเกษตรกรรมหรือวัฒนธรรมชาวนา คือ ทำนา ทำไร่ หาปลา เลี้ยงสัตว์ และเข้าป่าเพื่อหาของป่าขายเลี้ยงชีพ การประกอบอาชีพเกษตรกรรมในเขมรมีลักษณะการทำแบบดั้งเดิม ตามที่บรรพบุรุษเคยทำมา ไม่มีการพัฒนาหรือเปลี่ยนแปลงนับจากอดีตจนถึงปัจจุบันซึ่งสอดคล้องกับที่เดวิด แชนเดอร์ (David Chandler 2546 : 16) กล่าวว่า “ความอนุรักษ์นิยมนี้อาจเป็นลักษณะหนึ่งของสังคมแบบยังชีพ เพราะการทดลองใหม่ ๆ อาจทำให้เกิดความแร้นแค้น

ข้าวยากมากแพง เทคนิคแค่พอกินจึงส่งผ่านจากคนรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง
ต่อๆ มา”

การทำเกษตรกรรมในสังคมเขมรจึงยังคงอาศัยแรงงานจากคนและสัตว์โดยเฉพาะวัว ซึ่งพบว่า คนเขมรที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมนิยมใช้วัวมากกว่าควาย เพราะวัวอดทนกว่าควาย และสามารถอยู่อาศัยได้ทุกพื้นที่ซึ่งต่างกับควายที่ต้องอยู่ในที่ที่มีแหล่งน้ำ ปัจจุบันสังคมเกษตรกรรมในเขมรยังคงใช้แรงงานจากวัวอยู่เป็นจำนวนมาก ยกเว้นบางพื้นที่เริ่มใช้เครื่องจักรที่เรียกว่า “ไคยนต์” (เตาพลัง) บ้างแล้ว นอกจากคนเขมรจะใช้แรงงานจากคนและสัตว์ในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมแล้ว ธรรมชาติ คือ ดินและน้ำก็เป็นปัจจัยสำคัญในการผลิต ปริมาณผลผลิตที่ได้ไม่แน่นอน ขึ้นอยู่กับความอุดมสมบูรณ์ของพื้นดินตลอดจนดินฟ้าอากาศ ชาวนาชาวไร่ต้องทำกิจกรรมการเกษตรให้สอดคล้องกับธรรมชาติจึงจะเกิดผลดี เช่น เมื่อฝนเริ่มตกชาวเขมรก็จะเริ่มไถดิน เพื่อทำนา เพราะการทำนาต้องใช้น้ำมาก และน้ำฝนเป็นแหล่งน้ำสำคัญที่ใช้ในการทำนา ส่วนฤดูแล้ง ฝนไม่ตก คนเขมรก็จะทำไร่ เช่น ไร่ข้าวโพด ถั่ว งาม เพราะการทำไร่ใช้น้ำน้อยกว่าการทำนา ภาษีที่สะท้อนวิถีชีวิตดังกล่าว เช่น

ไอ	เญ็ญ	เญี	ไสฺร	ไอ	ปฺร็ญ	เญี	ช็การ
khac	pliəŋ	twəə	srae	khac	prəŋ	twəə	camkaa
เดือน	ฝน	ทำ	นา	เดือน	แล้ง	ทำ	ไร่

หมายถึง การทำสิ่งใดต้องให้เหมาะสมกับเวลา

หรือภาษีที่ว่า

เญี	ไสฺร	ลิ้ง	ลิ๊ก	เญี	ลิ๊ก	ลิ้ง	บาย
twəə	srae	niŋ	tik	twəə	sək	niŋ	baay
ทำ	นา	กับ	น้ำ	ทำ	ศึก	กับ	ข้าว

หมายถึง สิ่งจำเป็น ขาดไม่ได้

คนเขมรนอกจากประกอบอาชีพเกษตรกรรมดังกล่าวแล้ว ยังประกอบอาชีพช่าง เช่น ช่างไม้ ช่างเหล็ก ในแต่ละหมู่บ้านจะมีครอบครัวที่เป็นช่างเหล็ก โดยช่างเหล็กจะรับจ้างตีเหล็กทำขวาน จอบ มีด เครื่องมือเครื่องใช้ในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม การจะตีเหล็กออกมาเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ที่ดีมีคุณภาพขึ้นอยู่กับปัจจัยสองประการคือความรู้ความชำนาญของช่างและวัตถุดิบในการทำคือเหล็ก ช่างบางคนไม่มีความรู้ความชำนาญที่จะทำก็เลยโทษเหล็ก ว่าที่ทำไม่ได้หรือทำไม่ดีเพราะเหล็กไม่ดี ไม่มีคุณภาพ ดังภาษิตที่ว่า

ผาน	ยิส	เก็ด	บฏาล	ไคก
ciaŋ	min	kaat	bantoo	daek
ช่าง	ไม้	เกิด	โทษ	เหล็ก

หมายถึง ทำไม่ได้หรือทำไม่ดีแล้วโทษคนอื่น

อาชีพค้าขายเป็นอีกอาชีพหนึ่งที่ปรากฏในภาษิตเขมร คนที่ประกอบอาชีพค้าขายในประเทศกัมพูชาส่วนใหญ่เป็นคนจีน เพราะอาชีพค้าขายเป็นอาชีพที่ต้องลงทุนมากและต้องกล้าลงทุน ซึ่งตรงกับลักษณะนิสัยของคนจีน คนจีนจึงผูกขาดการค้าขายในประเทศกัมพูชา และถ้าคนเขมรทำสิ่งใดที่ทำให้คนจีนไม่พอใจ คนจีนที่ประกอบอาชีพค้าขายก็จะขึ้นราคาสินค้า คนเขมรก็ต้องเป็นฝ่ายเดือดร้อนเอง ดังภาษิตที่ว่า

จฺรฮาญ	ก	ยิส	เล็ญ	ฆฎาต	ไจว
cracac	kaa	cən	liən	qandaat	kmae
บีบ	คอ	จีน	ห้อย	ล้น	เขมร

หมายถึง ทำร้ายคนที่มีอำนาจเหนือตน ตนเองย่อมได้รับความเดือดร้อน

อาหารการกิน

คนเขมรกินข้าวเป็นอาหารหลัก ช่วงก่อนปี ค.ศ. ๑๙๗๐ คนเขมรกินข้าวเกือบ ๑.๕ กิโลกรัมต่อคนต่อวัน (Ross 1987 : 90) โดยตอนเช้าคนเขมรนิยมกินอาหารเช้าซึ่งส่วนมากจะกินอาหารเบาๆ อย่างกล้วยเดี่ยว (กล้วยขาว) ข้าวต้มขาว (บวรบ) หรือข้าวต้มกับโดยกินกับกับข้าว เช่น ปลาเค็ม ไข่เค็ม เป็นต้น หรือข้าวต้มเครื่อง (บวรบสายตุก) ซึ่งอาจใส่ปลา (ปลี) หมู (สาธ่ตุก) หรือไก่ (สาธ่ยาธ) นอกจากนั้นยังใส่เลือดหมู (นยาชตุก) ถั่วงอก (สโงกตบณุ) ชิง (ฮู) กระเทียมเจียว (ฮูยล) ข้าวต้มของคนเขมรจะต้มจนและมากจึงมีสำนวนความเปรียบว่า

เปรี้ยว	รเผือ	สุช	บวร
crioy	roqiaoc	douc	babaa
และ	ละเอียค	เหมือน	ข้าวต้ม

หมายถึง ไม่มีแก่นสาร ไม่มีสาระ

ส่วนมื้อกลางวันเป็นมื้อสำคัญของวัน ผู้หญิงเขมรจะไปซื้อกับข้าวมาทำอาหารสำหรับสมาชิกในครอบครัว โดยคนเขมรนิยมกินข้าวสอยกับกับข้าว เช่น แกง ยำ หรือต้มยำ เป็นต้น มีภาษิตเขมรจำนวนมากที่สะท้อนให้เห็นว่าคนเขมรกินข้าวเป็นอาหารหลัก เช่น

สี่	ตวย	เตก	ภู่ง
sii	baay	baok	cnang
กิน	ข้าว	เหวี่ยง	หม้อ

หมายถึง คนเนรคุณ

ในสมัยก่อนยังไม่มีโรงสีข้าว คนเขมรก็ต้องนำข้าวเปลือกมาตำเป็นข้าวสารไว้สำหรับหุงกิน คนเขมรก็จะตำข้าวสารไว้มากๆ เพื่อจะได้มีข้าวสารไว้หุงกินได้หลายวัน ซึ่งต่างกับคนเกียจคร้านที่ตำข้าวสารหุงกินเฉพาะมือหนึ่งๆ วันไหนมีธุระหรือเจ็บป่วยไม่สามารถตำข้าวได้ก็ไม่มีข้าวหุงกิน คนประเภทนี้เรียกว่า

มณูญ	กญะ	จฺรอก
munuh	kañcēah	craak
คน	ตำ	กรอก

หมายถึง คนที่ทำอะไรให้เสร็จไปเพียงครั้งหนึ่งๆ เท่านั้น ไม่คิดทำเพื่อวันข้างหน้าหรือหมายถึงคนจนที่หาเข้ากินคำก็ได้

ส่วนอาหารคู่สำรับของคนเขมรก็คือปลา ซึ่งมีทั้งปลาสดที่จับมาจากแม่น้ำ ห้วย หนอง คลองบึง แล้วนำมาปรุงเป็นอาหาร หรือปลาแห้ง ปลาเค็ม ปลาย่าง โดยคนเขมรรู้จักการนำปลามาถนอมอาหารนานแล้ว ดังปรากฏภาพสลักคนกำลังย่างปลาที่ปราสาททวยน (ปราสาททวยส) และปรากฏในภาพนิทานที่ว่า

อึฏ	ทฺรฉากั	สึ	ทฺรึฆำ	อึฏฆำ	สึ	หับิล
cət	tracəoq	sii	trəyqan	cətklan	sii	qambəl
ใจ	เย็น	กิน	ปลาอย่าง	ใจร้อน	กิน	เกลื่อ

หมายถึง คนใจเย็นย่อมได้รับผลตอบแทนที่ดี ต่างกับคนใจร้อนว่าความมักได้
รับผลตอบแทนที่ไม่ดี

นอกจากนั้นคนเขมรยังนิยมนำปลามาทำเป็นปลาร้า (ทฺรบก) ปลาร้าเป็น
อาหารคู่บ้านของคนเขมร ปลาร้ามีหลายชนิด ส่วนใหญ่จะเรียกชื่อตามท้องถิ่น ชนิด
ธรรมดาใช้ปลาเค็ลล่าเกลื่ออัดใส่ไห นอกจากนั้นยังมีปลาร้าปลาดุก ทำด้วยปลาดุก
(ทฺรบกทฺรฎา) เวลากินจะนำมาหนึ่งทั้งตัว ส่วนปลาร้าอีกชนิดหนึ่งกล่าวกันว่า เป็น
ปลาร้าแบบลาว (ทฺรบกทฺรลว) ใช้ปลาอย่างปลาชิว อัดใส่กระบอกไม้ไผ่ให้แน่นใช้
ดินเหนียวทำจุกไม่ให้อากาศเข้า คนเขมรจะทำปลาร้าไว้กินเองทุกบ้าน ปลาร้าสามารถ
นำมาทำเป็นอาหารได้หลายอย่าง เช่น ทอดเป็นตัวกินกับผัก ทำเป็นน้ำพริกปลาร้า
หรือนำมาผสมกับไข่แล้วนึ่งให้สุก เวลากินตัดเป็นชิ้นๆ มีลักษณะคล้ายสังขยาของไทย
นอกจากนั้นคนเขมรยังนิยมใส่ น้ำปลาร้าในแกงเกือบทุกชนิดเช่นเดียวกับที่คนไทยนิยม
ปรุงรสแกงด้วยน้ำปลา นอกจากปลาร้าแล้ว คนเขมรยังนิยมกินปลาเจ้า (ตุก) ซึ่งใช้
ปลาหรือเนื้อสัตว์อื่นผสมเครื่องอัดใส่ไหจนมีรสเปรี้ยว ถ้าใช้กุ้งเรียกกุ้งเจ้าหรือกุ้งส้ม
(ตุกกัณ) เนื่องจากปลาร้าเป็นสิ่งที่ผูกพันกับคนเขมรมากจึงมีภาษิตที่เกี่ยวกับปลาร้า
หลายภาษิต เช่น

ยาคั	สึ	หับิล	ทฺรบก
məət	sii	qambəl	prohok
ปาก	กิน	เกลื่อ	ปลาร้า

หมายถึง คนที่พูดไม่ดีชอบพูดว่าร้าย เสียชื่อเสียงคนอื่น

เนื่องจากปลาร้ามีกลิ่นเหม็น คนเขมรจึงนำปลาร้ามาเปรียบกับการกระทำที่ไม่ดี
ของคน ดังภาษิตว่า

ไว้	บึ๊บก	ตาช	ปรุบก	รบล	ฉง
way	bumbaek	piəŋ	prahok	robah	qaen
ดี	ทำให้แตก	ไห	ปลาร้า	ของ	ตัวเอง

หมายถึง เปิดเผยความลับหรือสิ่งไม่ดีของคนในบ้านหรือในกลุ่มของตนให้รู้
กันทั่วไป

ปลาร้านอกจากหมายถึงอาหารแล้วยังเป็นสัญลักษณ์ของมิตรภาพด้วย
ดังภาษิตที่ว่า

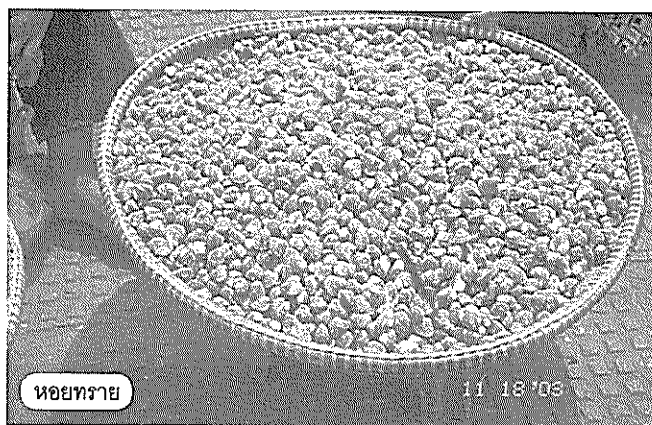
ควา	ฉง	กฺง	สรุค	ปรุบก	กฺง	ตาช
knio	qaen	knong	srok	prahok	knong	piəŋ
รู้จัก	กัน	ใน	เมือง	ปลาร้า	ใน	ไห

หมายถึง ถ้ารู้จักและคบเป็นเพื่อนกันแล้ว ย่อมช่วยเหลือกัน

ปลานอกจากเป็นอาหารหลักของคนเขมรคู่กับข้าวแล้ว คนเขมรยังกินเนื้อสัตว์
อื่นๆ ได้แก่ สัตว์ที่เลี้ยงไว้เป็นอาหาร เช่น หมู เป็ด ไก่ ดังภาษิตที่ว่า

ครูก	เนว	กฺง	ฉำง
cruuk	niw	knong	cnang
หมู	อยู่	ใน	หม้อ

หมายถึง ได้นั่นนอน ได้อย่างง่ายดาย ไม่ต้องแสวงหาให้เหนื่อยยากลำบาก

นอกจากอาหารดังกล่าวแล้ว หอยก็เป็นสัตว์น้ำอีกประเภทหนึ่งที่คนเขมรนิยมนำมารับประทาน โดยเฉพาะหอยทราย (ญ็ญ) ซึ่งเป็นหอยชนิดหนึ่งซึ่งพบมากในทะเลสาบเขมร หอยทรายมีลักษณะคล้ายหอยแครงแต่เปลือกมีสีขาว ผิวเรียบ ไม่มีเลื้อดเหมือนหอยแครง คนเขมรนิยมนำหอยทรายมาทำอาหารเช่น ผัด แกง หรือนำมาดองในน้ำเกลือแล้วผึ่งแดดไว้ แล้วจึงนำมากิน เนื่องจากหอยทรายดองกับน้ำเกลือจึงมีรสเค็ม เมื่อคนกินแล้วจะเกิดอาการไอเพราะระคายคอทำให้คนอื่นรู้ว่ากินหอยทราย ดังภาษิตที่ว่า

ญี่	ญ็ญ	ญ็ญ	ฮู
sii	lioh	roqien	kluon
กิน	หอยทราย	เขิน	ตัว

หมายถึง คนที่ทำความผิดไว้ เมื่อมีใครพูดถึงความผิดนั้น ทั้งๆ ที่ไม่มีใครทราบว่ามีใครเป็นผู้กระทำ บุคคลนั้นก็ปฏิเสธในทำนองร้อนตัวไปก่อน ทำให้ผู้อื่นรู้ว่าเขาเป็นผู้ทำผิดเอง

แกงที่ใส่เครื่องแกงเป็นอาหารอีกประเภทหนึ่งที่คนเขมรนิยมกินกันมาก เครื่องแกงที่นิยมใส่ ได้แก่ ขิง ข่า ตะไคร้ ขมิ้น พริกไทย โดยเฉพาะตะไคร้คนเขมรใช้น้ำตะไคร้หั่นแล้วคั้นน้ำใส่ในแกง ทำให้แกงส่วนใหญ่ของคนเขมรมีสีเขียวซึ่งต่างกับแกงของคนไทยที่นิยมใส่ต้นตะไคร้และน้ำแกงมีสีแดงซึ่งเป็นสีของพริก เพราะคนไทยชอบกินอาหารรสเผ็ด ส่วนคนเขมรชอบกินอาหารรสหวาน คนเขมรเชื่อว่าการใส่เครื่องแกงปริมาณมากจะทำให้แกงมีรสชาติอร่อย ซึ่งอาจเป็นเพราะเครื่องแกงช่วยดับกลิ่นคาวของเนื้อสัตว์โดยเฉพาะปลาได้ ดังภาษิตที่ว่า

สฺมฺ	มฺ	ผาผส	ทฺ
samlaa	cuañ	daoy saa	kriəŋ
แกง	อร่อย	เพราะ	เครื่อง
สฺ	รฺ	ผาผส	ทฺ
swaamii	ruŋriəŋ	daoy saa	phəəqriqyio
สามี	รุ่งเรือง	เพราะ	ภรรยา

หมายถึง ภรรยามีหน้าที่ส่งเสริมสามีให้เจริญก้าวหน้า เช่นเดียวกับเครื่องแกงที่ทำให้แกงมีรสชาติอร่อย

อาหารประเภทปิ้งย่าง ก็เป็นอาหารอีกประเภทหนึ่งที่คนเขมรนิยมกินเพราะในสมัยก่อนน้ำมันที่ใช้ทอดหรือผัดหายาก คนเขมรจะนำปลาดุกตัวเล็กๆ มาทำให้สะอาด คลุกกับน้ำพริกแกงแล้วหอบตอปิ้งให้สุก คนไทยเรียกอาหารแบบนี้ว่า “งบ” เช่น งบปลาดุก ส่วนคนเขมรเรียกอาหารชนิดนี้ว่า “ปลาหมก” (ตฺ) ดังภาษิตที่ว่า

ตฺ	ตฺ	ผา	ทฺ
trəykap	tralap	ciə	trəyqan
ปลาหมก	กลับ	เป็น	ปลาย่าง

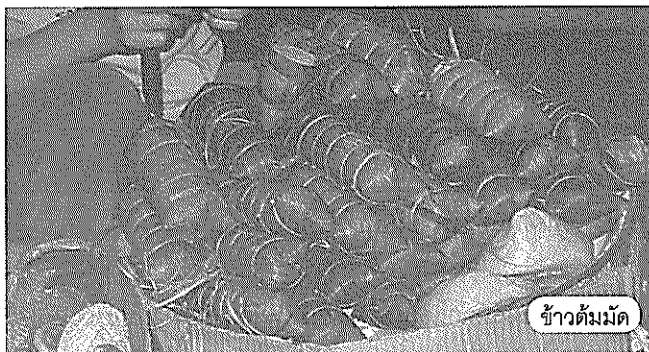
ลัม	กฺ	กฺ	ก	ไ	ดฺ	ก
samlaa	knong	cnang	rook	week	douh	kmion
แก	ใน	หม้อ	หา	ทัพพี	ดัก	ไม่มี

หมายถึง คนที่พูดอะไรเชื่อถือไม่ได้ กลับกลอก

คนเขมรนิยมกินผักมากและมีคำที่ใช้เรียกผักแตกต่างกันเป็น ๓ ชนิด คือ ผักที่ใช้แกง (บรั) อาจเป็นหัว ลูก ดอก หรือใบ ไม่ว่าจะเป็นสดหรือแห้ง ส่วนผักแก้ม (รเตย) อาจเป็นผักสด ผักดิบ หรือผักสุกที่กินแก้มกับอาหารคาว หรือผักที่กินกับขนมจีนที่คนไทยเรียกว่า “เหมือด” ส่วนผักอีกชนิดหนึ่งเป็นผักจิ้ม (ฮฺ) อาจเป็นผักสดหรือผักดิบก็ได้ ผักประเภทนี้ต้องมีทุกมื้อ เพราะอาหารประจำสำรับของคนเขมรคือปลาร้าซึ่งต้องกินกับผักจึงจะอร่อย คนเขมรส่วนใหญ่เก็บผักที่ขึ้นอยู่ตามหัวยหนอง คลองบึง หรือตามชายป่ามาเป็นผักจิ้มรวมทั้งยอดของพืชผักที่ปลูกไว้บริเวณบ้าน เช่น ยอดมะม่วง ยอดต้นน้อยหน่า ยอดต้นดาวเรือง ถั่วฝักยาว เป็นต้น ถ้ามีอะไรไม่ได้เก็บผักมากินก็จะกินข้าวไม่อร่อย ดังภาษิตที่ว่า

ចង់	ឆ្ងាយ	ឲ្យ	រក	អន្ទក់	
can	cnan	qaoy	rook	qanluoq	
อยาก	อร่อย	ให้	หา	ผัก	
ចង់	ស្រណុក	ឲ្យ	នឿយ	ពី	ក្មេង
can	sranok	qaoy	niay	pii	kmeing
อยาก	สบาย	ให้	เหนื่อย	ตั้งแต่	เด็ก

หมายถึง ถ้าต้องการมีชีวิตที่สุขสบายในวันข้างหน้า ต้องยอมลำบากเสียตั้งแต่วันนี้

อาหารอีกชนิดหนึ่งที่คนเขมรนิยมทำคือข้าวต้มมัด (អន្ទម) ข้าวต้มมัดของเขมรทำด้วยข้าวเหนียว ใส่ไส้ต่างๆ เช่น ไส้กล้วย (អន្ទមចេក) ไส้หมู (អន្ទមច្រូក) ข้าวต้มมัดของเขมรจะห่อด้วยใบตองเป็นรูปทรงกระบอก เมื่อห่อเสร็จแล้วใช้เชือกกล้วยพันรอบใบตองให้แน่นแล้วนำไปต้ม โดยใช้เวลาดำมนานเป็นวันๆ หรืออย่างน้อย ๕ ชั่วโมงหรือต้มจนกว่าข้าวเหนียวจะเหนียวติดเป็นเนื้อเดียวกัน เวลากินจะหั่นเป็นชิ้นๆ จิ้มกับน้ำตาลทราย สามารถเก็บไว้กินได้หลายวัน ถ้าหลายวันแล้วยังกินไม่หมดก็จะนำไปต้มไฟให้กรอบแล้วนำมาทอดกิน คนเขมรนิยมทำข้าวต้มมัดในเทศกาลต่างๆ เช่น วันเข้าพรรษา (ចូលវស្សា) วันออกพรรษา (ចេញវស្សា) งานทำบุญเดือนสิบ (បុណ្យភ្ជុំបិណ្ឌ) ซึ่งเป็นงานทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติผู้ล่วงลับ โดยคนเขมรจะนำข้าวต้มมัดใส่กระบุงไปทำบุญที่วัด ซึ่งนอกจากจะได้บุญแล้วยังเป็นการแสดงฐานะอย่างหนึ่ง กล่าวคือ คนที่นำข้าวต้มมัดไปทำบุญมากๆ และนำไปแจกจ่ายให้กับคนอื่นๆ ที่วัดแสดงว่ามีฐานะดี เนื่องจากข้าวต้มมัดเป็นอาหารที่ทำค่อนข้างยากและมีขั้นตอนในการทำมาก แต่ละคนจึงมีเคล็ดลับหรือกรรมวิธีที่แตกต่างกันไปและมักคิดว่าวิธีของตนดีที่สุด ดังนั้น การทำข้าวต้มมัด ถ้าใช้คนทำจำนวนมาก แทนที่จะทำได้ดี กลับทำไม่ได้ดี สู้ใช้คนจำนวนน้อยหรือคนเดียวทำไม่ได้ ดังภาษิตที่ว่า

ฉบับ	ผูก	អន្ទម	เฮาธ
dap	nəəq	qənsaam	klaoc
สิบ	คน	ข้าวต้มมัด	ไหม้

หมายถึง การทำงานถึงแม้ว่าจะมีคนทำมากแต่ถ้าทุกคนไม่ตั้งใจทำหรือเกียวกกัน ก็ไม่สามารถทำงานให้สำเร็จได้

สิ่งของเครื่องใช้

ภาษิตเขมรจำนวนมากได้กล่าวถึงสิ่งของเครื่องใช้ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นสิ่งของเครื่องใช้ทั่วไป ไปที่คนเขมรใช้ในการดำรงชีวิตประจำวัน เช่น เตา หม้อ กระบุง ตะกร้า กระเชอหรือใช้เพื่อประกอบอาชีพ เช่น เคียว แห ไม้คาน เป็นต้น สิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ ดังกล่าวเหล่านี้เป็นสิ่งที่ใช้กันมาตั้งแต่อดีตราบจนถึงปัจจุบัน โดยแทบไม่มีการเปลี่ยนแปลงเลย ดังที่เดวิด แซนเลอร์ (๒๕๔๖ : ๑๒) กล่าวว่า “เทคโนโลยีพื้นบ้านของกัมพูชายังเหมือนเดิมมาจนเมื่อเร็วๆ นี้ แยกตัวอย่างเครื่องใช้สี่อย่าง เช่น หม้อ เคียว เกวียนและผ้าฝ้าย ในรอบสิบสองทศวรรษ เท่าที่ปรากฏอยู่บนภาพจำหลักที่ปราสาทเมืองพระนคร จนถึงทศวรรษที่ ๑๙๘๐ ก็มีการเปลี่ยนแปลงน้อยมาก”

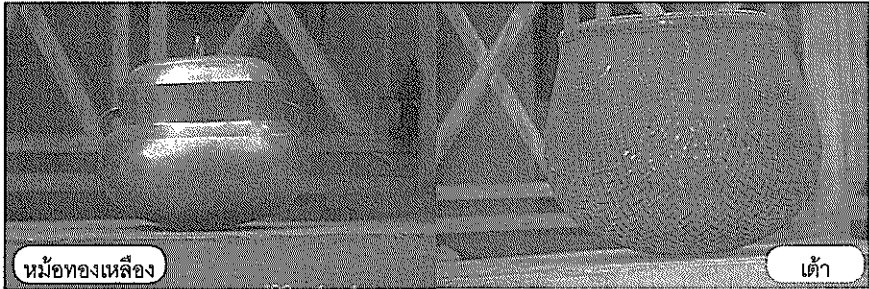
คนเขมรส่วนใหญ่ใช้หม้อดินในการประกอบอาหาร หม้อดินสามารถทำได้เองหรือหาซื้อได้ง่าย มีราคาถูก แหล่งทำหม้อดินที่มีชื่อเสียงคือจังหวัดกำปงฉะ (กัมพูฉะ) เพราะเป็นจังหวัดที่มีดินคุณภาพดีเหมาะสำหรับทำเครื่องปั้นดินเผา ส่วนเตา คนเขมรนิยมใช้เตาเชิงกรานซึ่งแต่ก่อนใช้ก้อนหิน ๓ ก้อนตั้งเป็นเตา แต่ปัจจุบันใช้ดินเหนียวก่อเป็นรูปเตาแต่ยังคงใช้ฟืนอยู่ บ้านแต่ละหลังมีหม้อและเตาไม่มากนัก มีแค่พอใช้เท่านั้น ภาษิตซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับหม้อและเตา เช่น

ฉฺว่	เปร็ส	เผ็ชฺกราส	เปร็ส
cnaŋ	craon	coəŋkraan	craon
หม้อ	มาก	เตา	มาก

หมายถึง คนที่ไม่มีหลักแหล่ง ล่องลอย ไม่มีจุดหมาย ไปที่โน่นก็กินที่นั่นหรือหมายถึงผู้ชายที่มีภรรยาหลายคนก็ได้ นอกจากนั้นยังมีภาษิตว่า

ก๋	ยว	ญำ	ญ่อ	ดู่	ญำ	ดี่
kom	yook	cnay	spuon	dou	cnay	doy
อย่า	เอา	หม้อ	ทองเหลือง	แลก	หม้อ	ดิน

หม้อทองเหลืองเป็นหม้อที่มีราคาแพง บ้านที่มีฐานะดีเท่านั้นจึงจะมีหม้อทองเหลืองใช้ ส่วนหม้อดินเป็นหม้อที่ทำจากดินมีราคาถูก ภาษิตนี้หมายถึงอย่าเอาของมีค่ามากไปแลกกับของมีค่าน้อยหรือหมายถึงอย่าไปมีเรื่องทะเลาะวิวาทกับคนพาล คนไม่ดีก็ได้

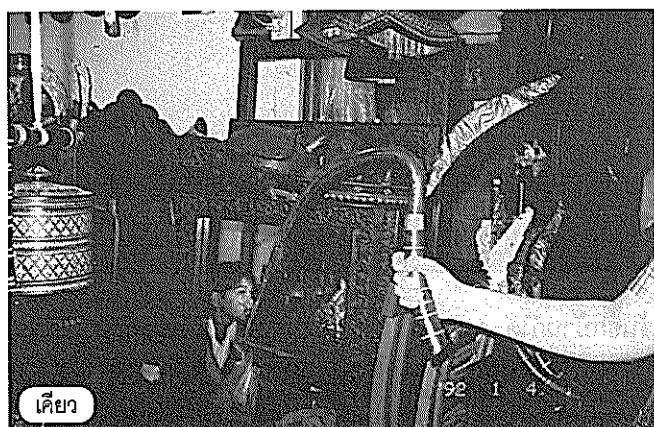

คนเขมรมีภาษนะที่ใช้ดวงข้าวหลายอย่าง เช่น ถัง และเต้า เป็นต้น เต้าเป็นภาษนะที่ทำจากไม้หรือเหล็กก็ได้ ถ้าทำจากไม้ไผ่หรือทางตาลจะสานเป็นรูปทรงกระบอก ถ้าทำจากไม้หรือเหล็กจะเป็นถึงสี่เหลี่ยมกันสอบ ปากบาน ส่วนบนมีไม้หรือเหล็กเชื่อมจากด้านหนึ่งกับอีกด้านหนึ่งเป็นหูสำหรับยก คนเขมรใช้เต้าตวงข้าวเปลือก ถั่ว ข้าวโพด โดยใส่สิ่งของที่จะตวงให้เต็มแล้วใช้ไม้ไผ่หรือไม้ปาดให้เสมopakเต้า ข้าวสารหนึ่งเต้ามีจำนวนครึ่งถัง ภาษิตที่เกี่ยวกับเครื่องตวง เช่น

สราญ	กู	มูย	เทว	สราญ	เว	มูย	ธำ
sralaṇ	koun	muoy	taw	sralan	caw	muoy	than
รัก	ลูก	หนึ่ง	เต้า	รัก	หลาน	หนึ่ง	ถึง

หมายถึง พ่อแม่เมื่อมีลูกย่อมรักลูก แต่เมื่อมีหลานมักรักหลานมากกว่ารักลูก

เคียวเป็นของใช้จำเป็นอีกอย่างหนึ่งของคนเขมร เพราะคนเขมรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา เคียวของเขมรมี ๒ แบบ แบบหนึ่งมีลักษณะคล้ายเคียวของไทยทำด้วยเหล็ก ส่วนล่างเป็นแท่งเหล็กตรงใช้เป็นด้ามสำหรับจับมีความยาวประมาณ ๑ คืบ ส่วนบนเป็นเหล็กโค้งสำหรับเกี่ยว อีกแบบหนึ่งมีลักษณะแตกต่างกับแบบแรกคือส่วนบนแยกเป็น ๒ ส่วน ส่วนหนึ่งเป็นไม้โค้ง ส่วนอีกด้านหนึ่งเป็นเหล็กโค้ง เคียวลักษณะนี้นิยมใช้เกี่ยวข้าวที่ปลูกบริเวณรอบทะเลสาบ เนื่องจากที่นาดังกล่าวมีน้ำ

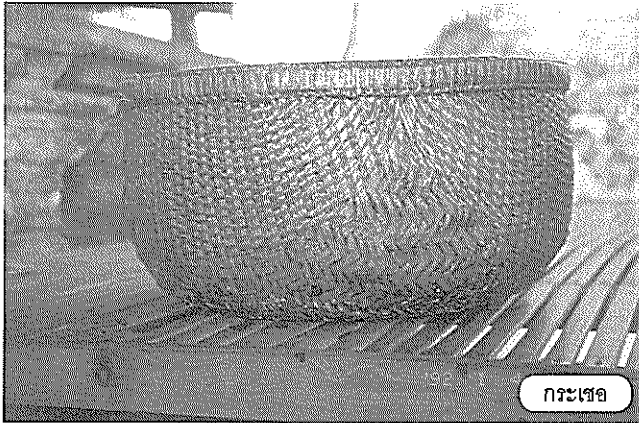

ท่วมสูงมาก ต้นข้าวจะมีลำต้นสูงเท่ากับความลึกของน้ำ เมื่อต้นข้าวออกรวงน้ำหนักของรวงข้าวทำให้ต้นข้าวเอนราบไปกับพื้น เมื่อจะเกี่ยวข้าวจึงต้องใช้เคียวส่วนที่เป็นไม้โค้งดึงต้นข้าวขึ้นมาก่อนแล้วจึงพลิกเคียวเอาส่วนที่เป็นเหล็กเกี่ยวต้นข้าว คนเขมรนำลักษณะของเคียวที่มีลักษณะโค้งมาเปรียบเทียบกับคนที่ไม่ซื่อตรง คดโกงในทางของประชดว่า

ทฤษี	คูช	คช	กณญีว
tran	douc	daang	kandiew
ตรง	เหมือน	ด้าม	เคียว

หมายถึง มีความซื่อตรงเพียงนิดเดียวเหมือนด้ามของเคียวแต่คดโกงมาก

กระเชอเป็นภาชนะที่สานจากเถาวัลย์หรือก้านตาล ไม่มีฝาปิดอาจมีรูปทรงเป็นครึ่งวงกลมหรืออาจทำเชิงที่ก้นเป็นรูปสี่เหลี่ยมก็ได้ ตะกร้าและกระเชอเป็นของใช้ที่มีใช้ทุกบ้าน สำหรับใส่ของ เช่น ข้าวสาร ข้าวเปลือก ถั่ว งา อาจใช้ภายในบ้านหรือ

ใส่ของไปใช้นอกบ้านก็ได้ คนเขมรนำกระเชอมาเปรียบกับผู้หญิง กระเชอใช้สำหรับใส่ของ ส่วนผู้หญิงมีหน้าที่เก็บรักษาทรัพย์สมบัติที่สามีหามาได้ ถ้าผู้หญิงไม่มีความละเอียดรอบคอบก็ไม่สามารถเก็บรักษาทรัพย์สมบัติได้ เช่นเดียวกับกระเชอที่ก้นรั่วก็ไม่สามารถใส่สิ่งของได้ ดังภาษิตที่ว่า

สรี	กเตี	ตุะ
srəy	kančəw	tluh
ผู้หญิง	กระเชอ	ทะลุ

หมายถึง ผู้หญิงที่ใช้จ่ายสุรุ่ยสุร่าย

กระออมเป็นสิ่งของเครื่องใช้ที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของคนเขมร คำว่ากระออมในพจนานุกรมไทยให้ความหมายไว้ว่า “ภาชนะสานด้วยไม้ไผ่ ยาชั้น รูปคล้ายกระบุง ไม่มีคอ ใช้ใส่น้ำ” (ราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๔๒ : ๑๐๐) คำว่ากระออม (กูย) เป็นคำที่ไทยยืมมาจากภาษาเขมรซึ่งพจนานุกรมเขมรให้ความหมายว่า เป็นสิ่งของซึ่งทำจากดิน สำหรับตักน้ำ มีรูปร่างคล้ายน้ำเต้า (ฤๅษาสอบณัติฎ 1967 : 92) ผู้หญิงเขมนิยมนำกระออมไปตักน้ำตามแม่น้ำลำคลองมาเป็นน้ำกินน้ำใช้ภายในบ้าน โดยนิยม

เทินกระออมไว้บนศีรษะที่ใช้ผ้าขาวม้าโพกไว้หรือกระเดียดเอวมาก็ได้ แต่เนื่องจากน้ำเต็มกระออมจึงต้องเดินช้าๆ หรือเดินอย่างเรียบร้อย ระมัดระวังเพื่อไม่ให้น้ำหก แต่ถ้าคนตักน้ำแค่ครึ่งกระออมอาจเดินไม่เรียบร้อยหรือไม่ระมัดระวังได้ เพราะไม่ต้องกลัวว่าน้ำจะหก คนเขมรนำลักษณะการเดินเทินน้ำของคนมาเปรียบกับกิริยามารยาทของผู้หญิงหรือผู้ชาย โดยเปรียบผู้หญิงหรือผู้ชายที่มีกิริยามารยาทเรียบร้อยเหมือนน้ำเต็มกระออม และเปรียบผู้หญิงหรือผู้ชายที่มีกิริยามารยาทไม่เรียบร้อยเหมือนน้ำครึ่งกระออม ดังภาษิตที่ว่า

คู	ติก	กฐะ	กูย
douc	tik	kanlah	kqaam
เหมือน	น้ำ	ครึ่ง	กระออม

หมายถึง ผู้หญิงหรือผู้ชายที่มีกิริยามารยาทไม่เรียบร้อย

การคมนาคม

ภาษิตเขมรได้สะท้อนให้เห็นการคมนาคมที่สำคัญของเขมรว่ามี ๒ ทางคือ การคมนาคมทางบกและการคมนาคมทางน้ำ การคมนาคมทางบกใช้การเดินทาง ชี้นำ ชีช้าง หรือนั่งเกวียนไป โดยคนเขมรนิยมใช้วัวสองตัวเทียมเกวียน คนเขมรใช้เกวียน ในการเดินทางมานานับตั้งแต่อดีตดังปรากฏภาพสลักตามปราสาทต่างๆ ปัจจุบัน คนเขมรบางท้องถิ่นก็ยังคงใช้เกวียนเป็นพาหนะในการเดินทางอยู่ ภาษิตที่สะท้อน วิธีชีวิตดังกล่าว เช่น

กิต	มิส	ลย				
kdət	min	sam				
กัน	ไม	เหมาะสม				
เร่	ปฺยาธ	ดิ:	ฉ	รธะ:	เตา	เล็ส
tiw	pramaat	cih	qae	roteh	koo	lian
ไป	ดูถูก	ชี	สวน	เกวียน	วัว	เร็ว

หมายถึง ไม่รู้จักประมาณตน ไม่เจียมตน

ส่วนการคมนาคมทางน้ำเป็นการคมนาคมที่มีความสำคัญมากต่อวิถีชีวิตของคนเขมร ในประเทศกัมพูชามีชื่อจังหวัดที่มีคำว่า “กัมปง” (กัมบง) ซึ่งแปลว่า ทำน้ำ ปรากฏอยู่มากมาย เช่น กัมปงจาม (กัมบงชาย) กัมปงฉนง (กัมบงสูง) กัมปงสปีอ (กัมบงน้ำ) กัมปงธม (กัมบงธ) เป็นต้น ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าการคมนาคมทางน้ำมีความสำคัญต่อประชาชนเขมรมาก เพราะประชาชนเขมรส่วนใหญ่นิยมตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้แหล่งน้ำ นอกจากได้ใช้น้ำในการอุปโภค บริโภคแล้ว แม่น้ำลำคลองยังเป็นแหล่งอาหารที่สำคัญของคนเขมรอีกด้วย

นอกจากตั้งบ้านเรือนอยู่ติดกับแม่น้ำลำคลองแล้ว ยังมีคนเขมรจำนวนมากอาศัยอยู่บริเวณทะเลสาบจึงต้องพักอาศัยอยู่ในเรือหรืออยู่เรือนแพ (ผู้:บ่ญญูถิก)

จึงต้องใช้เรือเป็นพาหนะ คนเขมรจะต่อเรือไว้ใช้เอง ซึ่งมีหลายแบบหลายขนาดให้
เลือกใช้ได้ตามความต้องการ และมีภาชิตเขมรจำนวนมากที่สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตดั่ง
กล่าวของคนเขมร เช่น

ตุก	ตูก	กุ่ม	ปฺรตูก	นิง	ตุก	ตู
tuuk	touc	kom	pradouc	nij	tuuk	twae
เรือ	เล็ก	อย่า	เทียบ	กับ	เรือ	กำปั่น

หมายถึง ให้รู้จักเจียมตัว ฐานะของตนเอง การคิดแข่งขันหรือเปรียบเทียบกับ
กับคนที่ร่ำรวยหรือมีอำนาจ ย่อมเทียบกันไม่ได้

เรือของเขมรมีทั้งเรือพายและเรือแจว ถ้าเป็นเรือแจวขนาดเล็กจะมีแจวเพียง
แจวเดียว โดยคนแจวจะยืนแจวบริเวณท้ายเรือ ถ้าเป็นเรือลำใหญ่จะมีคนยืนแจวทั้ง
บริเวณหัวเรือและท้ายเรือ โดยหันไม้พายที่ใช้แจวไปคนละด้านของเรือ การใช้แจวสอง
แจว นอกจากทำให้เรือเคลื่อนที่ได้เร็วแล้วยังช่วยคุมเรือให้เคลื่อนที่ตรงทางอีกด้วย
การเดินทางทางเรือถ้าช่วยกันพาย ช่วยกันแจวก็จะทำให้เหนื่อยน้อยลงและถึงที่หมาย
ได้เร็วขึ้น ภาชิตที่สะท้อนวิถีชีวิตดังกล่าว เช่น

เบื	มิส	คูย	ตูก	คูย	ไคว
bae	min	cuay	couk	cuay	caew
ถ้า	ไม่	ช่วย	จ้ำ	ช่วย	แจว
กุ่ม	ยูก	เผ็ช	ภา	อิก	
kom	yook	caeng	rie	tik	
อย่า	เอา	ตื่น	รา	น้ำ	

หมายถึง ไม่ช่วยทำงานแล้วยังเกะกะขัดขวางทำให้งานล่าช้า

ศาสนาและความเชื่อ

สังคมเขมรเป็นสังคมชาวพุทธเพราะประชาชนเขมรประมาณร้อยละ ๙๕ นับถือศาสนาพุทธ (กรมการปกครอง ๒๕๑๗ : ๓๔) ประชาชนเขมรที่อาศัยอยู่ตามชนบทยึดปรัชญาคำสอนในพุทธศาสนาเป็นหลักในการดำเนินชีวิตประจำวันอย่างเคร่งครัด เช่น ศาสนาพุทธสอนให้คนทำความดีละเว้นความชั่ว และเมื่อทำสิ่งใดก็จะได้สิ่งนั้น ดังภาษิตที่ว่า

ເືື່ອ	ູນ	ບາດ	ູນ	ເືື່ອ	ກາກຸກຸກ	ບາດ	ກາກຸກຸກ
twoo	lqoo	baan	lqoo	twoo	qaakraq	baan	qaakraq
ทำ	ดี	ได้	ดี	ทำ	ชั่ว	ได้	ชั่ว

หมายถึง ทำอย่างไรได้อย่างนั้น

นอกจากนั้นคนเขมรยังมีความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมและการเวียนว่ายตายเกิดว่า ตราบใดที่คนยังไม่บรรลุนิพพานก็จะยังคงเวียนว่ายตายเกิดอยู่เช่นนี้ตลอดไปจนนับครั้งไม่ถ้วน จนกว่าจะได้บรรลุนิพพานจึงจะหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด คนเขมรจึงหมั่นทำบุญ ทำทาน รักษาศีล เพราะเชื่อว่าจะส่งผลให้ได้รับความสุขสบายในชาติหน้า ดังนั้นคนเขมรเมื่อมีอายุ ๔๕ ปีขึ้นไปและหมดภาระทางโลกแล้วจะอุทิศตนเป็นอุบาสกอุบาสิกาไปถือศีลฟังธรรมและช่วยงานที่วัด ดังภาษิตที่ว่า

ສິນ	ຜ້າ	ູນສາ	ຮາດ	ຜ້າ	ເຊບຶ່ງ
sol	cio	spion	tian	cio	sbioŋ
ศีล	เป็น	สะพาน	ทาน	เป็น	เสบียง

หมายถึง การรักษาศีลและการทำทานเป็นการสะสมบุญไว้สำหรับชาติหน้า

นอกจากความเชื่อเรื่องกรรมและเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดแล้ว ยังมีภาษิตที่สะท้อนให้เห็นความเชื่อเกี่ยวกับหลักไตรลักษณ์ โดยเฉพาะอนิจจังหรือหลักที่ว่า ทุกสิ่งเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอไม่มีอะไรคงทนถาวร (ความแน่นอนคือความไม่แน่นอน) ทุกคนจึงควรตั้งอยู่ในความไม่ประมาท ดังภาษิตที่ว่า

ปริก	เสืช	ญาช	ยั
prik	saoc	ɲiəc	yum
เช้า	หัวเราะ	เย็น	ร้องไห้

หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างไม่แน่นอน ทุกข์และสุขเป็นของคู่กัน

นอกจากนั้นคนเขมรยังสอนลูกหลานให้ยึดหลักทางสายกลาง คือ ความสุขเกิดจากความพอดี ถ้ามากเกินไปหรือน้อยเกินไปก็จะทำให้เกิดความทุกข์หรือเกิดปัญหาตามมา ดังภาษิตที่ว่า

สี่	เข็ร	เข็ร	คู:	เลง	เข็ร	เข็ร	ญะ:
sii	craən	craən	cuh	leen	craən	craən	cləəh
กิน	มาก	มาก	ถ่าย	เล่น	มาก	มาก	ทะเลาะ
เผก	เข็ร	เข็ร	อูณ				
deik	craən	craən	kcil				

นอนมากนอนมาก ขี้เกียจ

หมายถึง การทำสิ่งใด ถ้ามากเกินไปความพอดีก็จะทำให้เกิดปัญหาตามมา

คนเขมรแต่เดิมมีความเชื่อเรื่องภูตผี สิ่งศักดิ์สิทธิ์ แม้เมื่อรับเอาหลักธรรมคำสอนในพุทธศาสนาเข้ามาเป็นหลักในการดำเนินชีวิตแล้ว ความเชื่อดังกล่าวก็ยังแฝงอยู่ สังคมเขมรจึงเป็นสังคมที่มีความเชื่อทั้งศาสนาพราหมณ์ พุทธศาสนา และสิ่งศักดิ์สิทธิ์อย่างแยกกันไม่ออก โดยคนเขมรมีความเชื่อว่ามีผีบรรพบุรุษประจำหมู่บ้าน (ผูกตา) คอยดูแลทุกข์สุขของคนในหมู่บ้าน ส่วนในป่ามีผีป่า ผีป่าจะดุร้ายกว่าผีบ้าน คนในหมู่บ้านจะต้องแสดงความเคารพและเซ่นสรวงบูชาผีบ้านเพื่อขอให้ช่วยคุ้มครอง ช่วยให้หายจากโรคภัยไข้เจ็บ ให้ข้าวปลาอาหารสมบูรณ์และป้องกันภัยจากผีป่าและสัตว์ร้ายนานาชนิด ดังภาษิตที่ว่า

ខ្មោច	ផ្ទះ	មិន	បើក	ដៃ	ខ្មោច	ព្រៃ	មិន	មក
kmaoc	ptèah	min	baek	day	kmaoc	priy	min	mook
ผี	บ้าน	ไม่	เปิด	มือ	ผี	ป่า	ไม่	มา

หมายถึง ถ้าคนภายในไม่เปิดโอกาส คนภายนอกก็ไม่กล้าล่วงล้ำเข้ามา

เมื่อคนเขมรเจ็บป่วยก็มีความเชื่อว่าเป็นเพราะทำให้ผีบ้านผีเมืองไม่พอใจ ก็จะพากันไปเซ่นสรวงบูชา บนบานให้หายจากโรคภัยไข้เจ็บดังภาษิตที่ว่า

ឈឺ	ធ្ងន់	យក	ជីវ	ទៅ	បន់	
chii	thnôn	yook	damrøy	tiw	ban	
เจ็บ	หนัก	เอา	ข้าง	ไป	บน	
ជល់	ជម្ងឺ	ស្រន់	យក	ពេទ្យាន់	ទៅ	ថ្វាយ
dal	cumgii	sran	yook	poongmôn	tiw	twaay
ถึง	ไข้	ทุเลา	เอา	ไป	ไป	ถวาย

หมายถึง เมื่อมีทุกข์หรือเดือดร้อนสัญญาว่าจะให้มากแต่พอ หมดทุกข์ไม่เดือดร้อนกลับให้น้อยเพราะเสียตาย

คนเขมรนอกจากมีความเชื่อเรื่องภูตผีแล้วยังมีความเชื่อเกี่ยวกับคาถาอาคม โดยผู้ชายเขมรนิยมเรียนคาถาอาคมมาก เพราะคนเขมรมีความเชื่อว่าคาถาอาคมทำให้อยู่ยงคงกระพัน มีอายุยืนยาว ดังภาษิตที่ว่า

ผาตย	ผู้	ผาย
qaakum	psam	qaayuq
อาคม	ผสม	อายุ

หมายถึง คาถาอาคมสามารถช่วยให้มีชีวิตอยู่ยืนยาวได้

เมื่อคนเขมรมีปัญหาหรือมีเรื่องเดือดร้อน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับโรคภัยไข้เจ็บ ขอยหายหรือเรื่องอื่นๆ คนเขมรก็มักไปหาผู้มีคาถาอาคมให้ช่วยเหลือ โดยต้องมอบเงิน ทรัพย์สินหรือสิ่งของให้สุดแต่เขาจะเรียกร้อย คนที่มีคาถาอาคมดังกล่าวจึงมีชีวิตความเป็นอยู่ดี มีข้าวของเครื่องใช้มากมาย ดังภาษิตที่ว่า

ฆาส	ตธ	ปรตธ	ยิส	กฺ
mion	thnion	prapnion	min	kraa
มี	ทรัพย์	ภรรยา	ไม่	จน
ฆาส	ดิส	ยิส	กฺ	กฺดาเข็ธ
mion	daysaa	min	kraa	kdaakhien
มี	ดินสอ	ไม่	จน	กระดานเขียน
ฆาส	รเบ็ธ	ยิส	กฺ	รบลั
mion	robien	min	kraa	robah
มี	คาถาอาคม	ไม่	จน	สิ่งของ

หมายถึง เมื่อมีสิ่งใดสิ่งหนึ่งยอมได้สิ่งอื่นๆ ตามมา

จากการศึกษาภาษิตเขมรจะเห็นว่า ภาษิตเขมรนอกจากทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการอบรมสั่งสอนลูกหลานชาวเขมรให้ประพฤติปฏิบัติไปตามแนวทางที่สังคมเห็นว่าถูกต้องดีงามและไม่ปฏิบัติในสิ่งที่จะก่อให้เกิดปัญหาแก่ตนเองและบุคคลอื่นในสังคมซึ่งเป็นหน้าที่หลักของภาษิตแล้ว ภาษิตเขมรยังทำหน้าที่บันทึกสภาพสังคม ค่านิยม ความคิดความเชื่อ ตลอดจนสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตของคนเขมรไว้อย่างครบถ้วน ทำให้คนเขมรรุ่นหลังได้ทราบว่าบรรพบุรุษของตนเคยกินอยู่กันอย่างไร มีสภาพสังคมและวิถีการดำเนินชีวิตอย่างไร ถึงแม้ว่าปัจจุบันสภาพบ้านเมืองและวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมเขมรจะเปลี่ยนแปลงไปแล้วภาษิตเขมรยังคงมีบทบาทเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของคนเขมรนับตั้งแต่อดีตตราบจนถึงปัจจุบัน

บรรณานุกรม

- กรมการปกครอง. “หนังสือชุดประเทศไทย.” เล่ม ๓. สาธารณรัฐเขมร การปกครอง
การเมือง เศรษฐกิจและสังคมจิตวิทยา, ๒๕๑๗. (อัตลำนานา)
เดวิด แชนด์เลอร์. ประวัติศาสตร์กัมพูชา. พิมพ์ครั้งที่ ๓. แปลโดย พรรณงาม
เจ้าธรรมสาร และคณะ. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และ
มนุษยศาสตร์, ๒๕๔๖.
- บรรจบ พันธุเมธา. พจนานุกรมเขมร-ไทย. ๕ เล่ม. กรุงเทพฯ : รุ่งเรืองสาส์น
การพิมพ์, ๒๕๒๕.
- _____. อันเนื่องด้วยชื่อ. กรุงเทพฯ : สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, ๒๕๒๖.
- พุทธศาสนบัณฑิตยสถาน. พระพุทธศาสนาในกัมพูชา. แปลโดย ทองสืบ
ศุภะมาร์ค. กรุงเทพฯ : สภาวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๑๔.
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒. กรุงเทพฯ :
นานมีบุ๊คส์, ๒๕๔๖.
- อุบล เทศทอง. “ภาษิตเขมร : วิถีชีวิตและโลกทัศน์ของคนเขมร.” วิทยานิพนธ์ปริญญา
ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาเขมร บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร,
๒๕๔๘.
- Ross, Russell R. Cambodia : a country study. Washington : U.S. G.P.O., 1987.
- ฤๅษาสอบณฤๅญ. ฤๅษาสอบณฤๅญ. ภาคที่ ๑-๒. ภูๅง : ฤๅษาสอบณฤๅญ,
๑๙๖๗.